

Община Крушари

Крепост Залдапа

Залдапа е най-големият укрепен античен център в земите на днешна Добруджа. Тя е разположена в м. Калето, между селата Абрит и Добрин, Добричка област. В по-старите публикации, а и сред местното население е позната с различни названия – Абтаатското кале, Къз кале, Добрин кале, Добри кале и Хисар кале, а името ѝ означава студена или жълта вода.

Дълго време в науката градището край с. Абрит се отъждествяваше с античния град Абритус. Впоследствие, след като той бе локализиран край Разград, археолозите свързаха селището с енигматичния град Залдапа, дълго търсен дотогава в цяла Североизточна България и Добруджа. Тази локализация, направена едва преди около 7 десетилетия, се е наложила вече в съвременната историческа книжнина, при все че все още не разполагаме с нейно епиграфско потвърждение.

Залдапа заема обширен полуостров с дължина 1200 м и ширина до 500 м, ограден от изток, север и северозапад от дълбока долина, а от запад и югозапад – от къс страничен дол. Северната част на полуострова представлява сравнително равна платовидна тераса, а южната е значително по-широка и хълмообразна. Именно тя е укрепена с крепостна стена и върху нея е разположен античният град. Теренните наблюдения показват, че той е бил гъсто застроен. В северната част на полуострова, както и в долината, непосредствена източно и западно от укрепената територия, най-вероятно са се намирали неговите квартали. Тъй като укрепителната система на Залдапа демонстрира твърде хомогенен облик, следва да се предположи, че изграждането ѝ е било осъществено в рамките на една-единствена, при това, вероятно, сравнително краткотрайна строителна кампания. Крепостната стена се състои от множество строго праволинейни отсечки. Тя има общо 32 крепостни кули с различна форма и размери, 3 главни и 2 по-малки порти. Обликът на укрепителната система категорично свидетелства за късноримския ѝ произход. Величествените мащаби на Залдапа (над 35 ха) и монументалният характер на разкритите градежи не оставят никакво съмнение, че тя трябва да се причисли към най-големите и значителни късноантични градски центрове в тази част на Балканския полуостров.

Първите археологически проучвания в Залдапа датират от 1906-1910 г. и са извършени от К. Шкорпил. Впоследствие са извършвани частични теренни изследвания и наблюдения. За съжаление, през годините античният строителен материал по различни причини е подлаган на системно ограбване и разрушаване, което е започнало още през XIX в. и продължава до наши дни. Липсват и пълни археологически изследвания. В резултат на проведените археологически разкопки са проучени само част от укрепителната система, гражданска базилика, раннохристиянска църква и внушително по своя начин на изграждане водохранилище.

1. Римска гражданска базилика.

Проучена е от К. Шкорпил. Сградата е разположена в централната част на Залдапа, южно от мястото, където се пресичат двете главни улици на града, свързващи главните порти. Ориентирана е юг – север и има силно издължен правоъгълен план с външни размери 101 x 18 м. В композиционно отношение сградата се състои от три части – две големи и напълно идентични по размери и вътрешна уредба трикорабни зали и едно централно помещение. Централният вход е от запад. Стените са изградени в стил *opus implectum*, а подът е постлан с тухли. От същия материал са направени и сводовите конструкции над вратите и прозорците. Най-вероятно сградата била покрита с плоски керемиди. Според С. Торбатов можем да предположим, че в случая става дума не за една постройка, а за архитектурен комплекс, който

съчетава две самостоятелни базилики, разположени спрямо общо преддверие. Пак според него сградата е имала обществен характер и е служела за съдебни и търговски цели. Средищното ѝ местоположение, внушителните размери и прецизен градеж дават основание тя да се интерпретира като своеобразен център на обществения живот в тогавашната Залдапа.

2.Християнска базилика.

През 1906 г. от К. Шкорпил е разкопана и една раннохристиянска църква, която се намира на около 40 м североизточно от югоизточната порта на града. По план църквата е трикорабна едноапсидна базилика с нартекс и максимални размери 27 x 16 м. Ориентирана е изток-запад и е изградена в стила на крепостната стена и гражданската базилика. Най-вероятно датира от края на V – началото на VI в. или с други думи от времето на управлението на император Анастасий.

3.Водохранилище.

Открито е през 1949 г. от М. Мирчев. Изградено е в северозападното подножие на укрепената градска територия вън от крепостните стени. Състои се от каптаж и воден резервоар – масивна двукамерна постройка със свързани помежду си помещения. Първото от тях най-вероятно е играело ролята на утаител, а второто е било същинският резервоар, снабден с предпазен клапан, за да се предотврати евентуалното покачване на водното ниво над допустимия максимум. Съоръжението било доста сложно и свършено за времето си. То било свързано с таен ходник – изсечен коридор в скалния склон със широчина и височина по 3 м, с подзидани стени и под от хоросан и трамбована пръст. Уязвимото местоположение на резервоара, както и наличието на таен проход, ни дават основание да предположим, че веднага след направата му, водохранилището било затрупано, за да не се отличава от терена. Изграждането на това внушително водно съоръжение явно е част от мащабната и всеобхватна строителна кампания от втората четвърт на IV в., довела до оформянето на една завършена късноримска градска инфраструктура.

В писмените извори Залдапа се свързва със събития, състояли се през VI в. Йоан Антиохийски твърди, че това е родното място на Виталиан – предводител на известния бунт срещу император Анастасий, прераснал в 5-годишна гражданска война. Името на града фигурира и в крайно объркания списък на обновените по времето на император Юстиниан I укрепления. Нещо повече – тогава Залдапа била посочена и като център на епархия, чийто епископ бил подчинен на митрополита в Томи. По-късно тя имала важно значение във военните действия между Византия и аварите.

Изградена през втората половина на IV в., крепостта функционира около 250 години – до гибелта на града в края на VI в., като през това време претърпява няколко ремонта и преустройства. Голямото аварско нашествие от 585 г. поставя началото на края на Залдапа. Животът тук продължава още едно десетилетие, но през последните години на VI в. градът окончателно се обезлюдява и загива.